

КАРЕЛ ХИНЕК МАХА (1810 – 1836)

Преди сто и осемдесет години след кратък живот и мъчително боледуване Карел Хинек Маха¹ напуска тази „земя, незнаеща любов“, и се отправя към своята „небесна родина“. Оставя малко на брой публикувани в литературната периодика стихотворения и само едно книжка – поемата *Май* (*Máj*, 1836), която издава няколко месеца преди смъртта си със средствата на свои приятели, на които така и не успява да се издължи. Тази семпла като типографско оформление книжка всъщност ще се превърне в неизмеримо по своята стойност литературно събитие, с което започва новото летоброене на модерната чешка поезия. И като всяко епохално начало тя ще бъде оценена не от съвремието, а от бъдещето. Трябва да си отиде поколението, което нанася върху Маха с тежък замах клеймото на непригоден поет, за да се появи ново поколение, което да открие в неговото лице първия модерен чешки поет и да изведи от личния му архив удивителни и по своя обем, и по художествена стойност произведения – и поетически, и прозаически, и драматургични.

Обикновено за Маха се говори като за автора на *Май* и именно като такъв той бива издигнат в култ. Преди да издаде своята поема, обаче той изминава един кратък по време, но изключително интензивен път на творческо съзряване, без който не би стигнал до зенита на читателското признание. Първата неговата публикувана творба е стихотворението *Свети Иван* (*Svatý Ivan*, 1831), която представлява чешки вариант на по-ранно негово стихотворение, писано на немски, *Отшелникът* (*Der Eremitt*). Още с този текст той заявява онези мотиви, които ще определят образния и идейния регистър както на последвалите му произведения,

Корицата на първото издание на *Май* от 1836 г.

¹ За него вж. „Славянски диалози“, 2010, кн. 10 – 11, 33 – 36.

така и на самата поема *Май*. Темата за самотата като възвищена само-вгълбеност и духовна инициация е неотменно свързана с болката от земния свят и с ужаса от неизбежната смърт. Нерешимият екзистенциален казус ще се превърне в основополагащ център на Маховата философия на меланхолията, която ще озвучи неговия духовен универсум.

Предлагаме няколко непревеждани досега стихотворения, които не само обогатяват присъствието на Маха в българската литературна среда, но свидетелстват за доминантната роля на определени мотиви и образни решения, които могат да бъдат разпознати в *Май*. Текстовете са съпроводени от илюстрации на чешките художници сюрреалисти Индржих Щирски и Тоайен, които са участвали в издания, посветени на стогодишнината от неговата смърт.

Индржих Щирски, илюстрация към сюрреалистичното издание,
посветено на Маха, *Нито лебед, нито луна* (1936)

NA HŘBITOVĚ

Smutně zvonek volá k hrobu den,
rolník z pole k malé chyši
mdlým se krokem ke vsi blíží;
celou zem již krýje sen.

Hroby stříbrní bledé luny svít,
větyrek kol hrobu věje,
slavíček tam líbě pěje,
v nádzech budí mutný cit.

Nade mnou na kříži Chrystus pní
kol obzářen světlem lůny;
větřík v moji harfy strůny
věje, any samy zní.

Osvícená vlnka lunou hrá
v potůčku, jenž v luhy stinné
kolem hřbitova se vine,
v jeho volších holub lká.

Na těch hrobách já jen sedím sám,
vůkol bledé stojí stíny.
Píseň, moji mrtvé Líny
ostatky, teď pěju vám.

НА ГРОБИЩЕТО

Погребален звън зове деня,
иде от полето орно
селянин със стъпка морна,
а светът е скрит в съня.

Свети лунносребърна дъга,
вятър в гробовете вее,
славей там тъй сладко пее
и пробужда в мен тъга.

В миг Христовото разпятие
засия в светлика лунен;
зазвучаха мойте струни
в повея на вятъра.

Ручей от луната озарен
в сенчести лъки се крие,
край гробовете се вие,
гълъб там ридае с мен.

Аз сред тези гробове съм сам,
вредом сенки бледи гинат
и за мойта мъртва Лина
пяя тази песен вам.

CIZINEC

Cizinec bydlí na příkré skále,
slunéčko kde nikdy nezasvítne.
Krutá zima kde panuje stále,
ba ni kvítek žádný neprokvítně,
valný vichr kadeřmi pohrává,
mrtvý zdá se býti jemu svět,
čas pryč rychle letí, opadává
mladosti vždy více jemu květ.

Bolestí div že si již nezoufal,
od dne ke dni pořád více vadne;
není v světě, nač by bídný doufal,
nežli růvek klidný v zemi chladné.
S milenkou jej nic nespojí více,
s rodičema nic nespojí již,
ba ni hrobka, života až svíce
jemu zhasne, smrt mu sejme tříž.

Studená jej zem tam bude kryti,
žádnému nebude hrob ten znám,
mrtvý bude neoplakán hniti,
žádný vůkol, on jen sám a sám.
Sám jen bude v malém hrobku spáti,
tichost tam kde svatá panuje,
až jej trouba k soudu bude zváti,
tam kde soudce mocný trůnuje.

ЧУЖДЕНЕЦ

Живее той на стръмна урва,
където сълнцето не свети.
Жестока зима тук царува,
не никне ни едничко цвете,
в косите – вихри мразовити,
навред край него – мъртъв свят,
тъй бързо времето отлита
със младостта – увехнал цвят.

За него лъч надежда няма,
от ден на ден угасва той
и само в гробищната яма
ще се надява на покой.
Не го очакват ни любима,
ни гроб, ни майка, ни баща,
смъртта от него всичко взима,
дими угасваща свещта.

Пръстта студена ще го скрие
в незнаен и потаен гроб
и неоплакан той ще гние
там нейде сам-самин, сирот.
Самотен той във гроба тесен
сред свята тишина ще спи,
доде владетелят небесен
за съд последен затръби.

SRDCI MÉMU

Tichost svatá kryje černý les,
tíše dřímá, tíše celá ves,
na niž jasně Luna svítí bledá.
Usni ty též, srdce, tíše jen,
pod pahrbkem, tam jest tichý sen,
tam jest pokoj, jež zde člověk hledá.

Celý svět již, každý tvor již spí,
tvůj jen nárek ještě hlasně zní;
co tě tiskne, srdce mé, tak bolno?
Usni tíše, srdce, tíše jen,
pod pahrbkem, tam jest tichý sen,
tam jest pokoj, tam ti bude volno.

Na hroby proč vždy jen touha tvá?
„Ach tam tíše dřímá radost má,
to mne vždy tak bolestně zde souží!“
K západu i tvůj se sklonil den,
protož, srdce, usni tíše jen,
tam nalezne, po čem zde kdo touží.

Usni tíše, srdce, tíše jen,
pod pahrbkem, tam jest tichý sen,
tam dosáhneš pokoje svatého;
nezbudí tě k želu slunce tvář,
nad lesem až zajde ranní zář,
zbarví jenom křížek hrobu tvého.

НА МОЕТО СЪРЦЕ

Скрива тишината в своя храм
черната гора, селцето там,
в него бледата Луна се взира.
Спи и ты, сърце, заспи и ты,
под могилата сънят е тих,
само там покой човек намира.

Вече всичко живо вредом спи,
само твоят стон все тъй кънти;
ти защо тъй страдаш, душо моя?
Спи, сърце, заспивай тихо ты,
под могилата сънят е тих,
там са свободата и покоят.

Ах, защо смъртта е твой блян?
„Радостта ми стихнала е там,
тук в неспирна болка вечно страдам!“
Твой ден към залеза клони,
затова заспивай тихо ты,
ще намери всеки там отрада.

Спи, сърце, заспивай тихо ты,
под могилата сънят е тих,
свят покой ще имаш там навеки;
изгревът тъга не ще роди
и додето над леса гори,
малък кръст на твоя гроб ще свети.

SYN MLYNÁŘŮV

U Vltavy, tam mezi vrbami
pod skalinou malý mlýnec leží;
hučí divá řeka pod kolami,
s jekotem jenž kolem skály běží;
smutně zní té řeky hluk,
jako lesních rohů zvuk.

Nad zroseným, mrtvotichým hájem
stojí měsíc s zesinalou tváří;
pookřílé nově vzešlým májem,
mdle se lesknou jedle v jeho září;
smutně vichr lesem zní,
jako píseň pohřební.

Tam nad lesem visí mlhy šedé,
jako truchloroušky v mrtvých kobce;
s nimi tihou stíny šerobledé,
hvězdy tuhnou co světlušky v hrobce;
kol panuje těžký sen.
Syn mlynářův, spí i ten?

Ó ten nespí! Mílka jeho dřímá,
tíše, tíše dřímá v rakvi černé;
lůžko ouzké tisové objímá
mrtvol chladný dívčiny nevěrné;
sklesla noc, jí zašel den,
dlouhý, dlouhý spí teď sen.

Syn mlynářův přede mlejnem sedí,
při řece, kde se kol skály vine;
skrže slzy na měsíček hledí,
ouplný jenž hustou mlhou plyne.
Smutně zní té řeky hluk,
jako lesních rohů zvuk.

СИНЬТ НА МЕЛНИЧАРЯ

Край Вълтава, там между върбите,
има мелница под канарата;
в колелата ѝ трещят вълните,
дивата река през тях се мята;
от реката стон дълбок
екне с глас на горски рог.

Над гората росна, мъртвотиха
лунното лице е посиняло;
май е, елшите се съживиха –
сред сияние блестят в отмала;
а на вихъра в леса
погребален е гласът.

Като траурен воал гробовен
над леса са виснали мъглите;
сенките се спускат с цвят оловен,
а звездите са светулки в крипта;
тук сънят е господар.
И синът ли е заспал?

О, не той, а неговата мила
тихо във ковчега е заспала;
в ложето от тис и от босилек
спи невярното ѝ хладно тяло;
ден угасна, нощ е вън,
спи тя дълъг, дълъг сън.

А реката край скалите скита
и синът на мелничаря гледа
как през пелената на мъглите
плува в мрака месечина бледа.
От реката стон дълбок
екне с глас на горски рог.

Z šedé mlhy měsíček vystoupá,
ted' po dráze jasnoblede plyně;
hle, lodička po vlnách se houpá,
proudne víry bez ourazu mine;
černá rakev strmí z ní,
v níž sen dlouhý Mílka spí.

Syn mlynářův s Mílkou k hrobu jede
po vodě, v níž Lúna lesk svůj hází;
k hrobu ji jen v noci šerobledé
Lúny svit při pohřbu doprovází;
vlnky jasné plynou s ní,
šepecí píseň pohřební.

Mlynář přede mlejnem smuten sedí,
ozářený světlem Lúny jasné;
skrize slzy na měsíček hledí; — —
až kdy zjitra Lúny světlo zhasne,
temná vlna hlasně zní,
syn že s Mílkou v řece spí.

От мъглите месецът изплува,
носи се по пътя бледоясен;
покрай лодката вълни лудуват,
подминава тя вира опасен;
в нея – черният чертог,
Милка спи там сън дълбок.

Милка и синът на мелничаря
по водата към смъртта пътуват;
лунен блясък сумрака разгаря
и в реката с тях към гроба плува;
малки светещи вълни
шепнат траурния химн.

Мелничарят седнал е на прага,
тъжен взира се в Луната ясна,
озарен от светлината блага; — —
на разсъмване тя ще угасне;
грохотни вълни ехтят,
влюбените тихо спят.

Тоайен, илюстрации към изданието на *Май* от 1936 г.

ABAELARD HELOÍZE

Zvířetnice za hory se sklání,
ubledlá s ní mizne denní zář;
za rybníkem nad porostlou strání
plné lůny bledá vzchází tvář;
tichosť kol svou perut' rozprostírá,
zvonku zvuk jen nad lesy umírá.

Samoten teď při okénku sedím,
posud' lásky k tobě cítě moc; –
zasmutnělý v dálné hory hledím,
jenž se víc a více tratí v noc;
tak mé štěstí prchá dál a dále,
až mne obstře hrobu temno stálé.

Heloízo, by mně bylo dáno
spatřiti tě ještě jednou jen,
nežli v lůžko bude mi ustláno,
v kterém věčný spáti budu sen;
by, jenž tebe stíní, prchly mraky,
oko mé v tvé stopilo se zraky:

to má touha, z tmavého kdy lesa,
kolem něhož louka zakvětá,
vraný havran nad hvozdy se vznese
rychlým křídlem v hory zalétá;
neb kdy tam, kde lípy stín se vlaje,
holub s družkou ve větvích si hraje.

S oblaky nad zem se vznéstí toužím,
rychlý s ními konati chci let;
však ach darmo, darmo jen se soužím,
s svobodou mně zašel mou i svět;
slunce zhaslo, a noc sklesla černá
mezi mnou a tebou, dívko věrná.

АБЕЛАР ДО ЕЛОИЗА

Крепостта по склона се снишава,
чезне светлината на деня
и луната своя лик подава
над крайезерната стръмнина;
тишина навред криле простира,
над леса камбанен звън умира.

Край прозорчето седя нещастен,
все така съм в плен на любовта; –
гледам – планината бавно гасне
надалече нейде във нощта;
бяга тъй и радостта от мене
до мига на гроба неотмèнен.

Елоиза, ах, дали ще може
да те видя аз поне веднъж,
преди в ложето да ме положат
за съня ми вечен, вездесъщ;
да избягат облаците тъмни,
моят поглед в твоя да потъне.

От гората мрачна, край която
всичките ливади са в цветя,
черен гарван в планината
се издигна, бързо полетя;
вее се там сянка на черница,
в клоните ѝ – гъльб с гъльбица.

Искам да се устремя нагоре,
с облаците да се понеса;
но уви! – в свободните простори
чезне този свят на чудеса;
своя мрак нощта е настанила
между мен и теб, девойко мила.

Oba nás zavírá temná chýže,
zed' klášterní od všech brání stran;
přísaha nás oba stejná víže,
mezi námi bouří oceán;
zem i moře proti nám se zdvívá,
lásku naši zem i moře stíhá! –

S Bohem buď! – již víc se neshledáme – –
dál nemůžu; – – bolestí jsem zmdlel,
myšlenka ta řádra bolno láme,
strašlivý mi v srdci budí žel; – –
slyš, vtom zní slavíka klokočání,
bolest má tu rozplyne se v lkání. –

Всеки сам е в своята килия
там, зад манастирската стена;
в плен сме с теб на черна орисия,
между нас бушува океан;
срещу нас земя, море се вдигат,
любовта безмилостно настигат! –

Сбогом! – няма да се видим вече – –
не издържам; – – гасна от печал,
болката душата ми посече,
а сърцето ми потъна в жал; – –
чуй как славей в този миг запява,
воплите ми в мрака разпилява. –

Индржих Щирски, илюстрация към сюрреалистичното издание,
посветено на Маха, *Нито лебед, нито луна* (1936)

IDŮNA

Idúno! má Idúno!
pro tebe vzdy se soužím,
ty jasná nocí Lúno,
po světle tvém jen toužím!

Tam panoš lesem bloudí
v smutném vzdy naříkání;
v zvuky, jenž z harfky loudí,
mísí se větrů lkání;
kde v lese v hradu pustém
v noc šerou sova stůně,
provívá listů šustem
zpěv jeho k plné Lúně:

Idúno! má Idúno!
pro tebe vzdy se soužím,
ty jasná nocí Lúno,
po světle tvém jen toužím!

Zní krajem chřestot zbraně,
nepřátelé se blíží;
„Panoš! tryskem na ně!“
Mnohý se s koně sníží.
Zem se pod ními třese;
však rýkem panoš zpívá;
tak při potoku v lese
v bouř hlas slavíka znívá.

Idúno! má Idúno!
pro tebe vzdy se soužím,
ty jasná nocí Lúno,
po světle tvém jen toužím!

Jest bitva bojována,
panoš se s oře sníží;
pouť jeho dokonána,
dřímota zraky tíží.

ИДУНА

Идуна! О, Идуна,
по тебе се терзая,
ти, моя светлолунна,
ти, прелестна омая!

Без път в гората гъста
върви със своята лира
и вятыр с тъжни пръсти
във струните ѝ свири;
и сова милост проси,
напев шептят листата,
гласът в нощта се носи
нагоре към Луната:

Идуна! О, Идуна,
по тебе се терзая,
ти, моя светлолунна,
ти, прелестна омая!

Звън въздуха разпаря,
врагът отвред се стича;
„В атака, господарю!“.
Мнозина коленичат.
Земята се люлее,
кънти гласът на пана;
край ручей славей пее
сред буря ураганна.

Идуна! О, Идуна,
по тебе се терзая,
ти, моя светлолунна,
ти, прелестна омая!

На битката в разгара
от коня той полита;
нима това е краят,
сънят тежи в очите.

Již dubec na něm stojí,
a srny v noční době,
kdy den půlnoc s dnem pojí,
pasou se na tom hrobě.

Idúno! má Idúno!
spojen s tebou přebývá,
ty jasná nocí Lúno,
v tvém světle se slunívá.

Израсна дъб на гроба,
сърнички тук живеят,
пасат в среднощна доба,
щом ден със ден се слее.

Идуна! О, Идуна,
той с тебе е навеки,
огря го с прелест чудна
и с тебе той засвети.

Индржих Щирски, илюстрация към сюрреалистичното издание,
посветено на Маха, *Нито лебед, нито луна*, 1936

* * *

V hloubi citu kde mám slova vzítí,
bych pronesl prosbu dosti jemnou? –
Temnost' za mnou, temnost' i přede mnou,
bledý den chce vbrzku mi zajít! –

Jak se stádo labutí chce krýti,
oblaky plynou před nocí temnou.
„Pane, pane! pane!! zustaň se mnou!!
Zustaň se mnou, neb chce večer býti!!!“

Darmo! – Lkání mé ho neuprosí. –
Jakás ruka před umdlelý zrak
vždy mi staví zoufalství jen číši. –

Sáhnu po ní; – mok ten usta zrosí,
v ducha tma mi sype mrak a mrak! –
Hu, jak chladno v noci pusté říši!!

* * *

На душата моя в гъбините
где се раждат думи за молитва? –
Мрак зад мен и мрак пред мен се сливат,
моят ден към залеза отлита! –

Облаците на ята се скитат
и от нощните тъми се скриват.
„Господи! О, не!! Не си отивай!!
Стой при мене, вечерта връхлита!!!“

Всye! – Няма той да се смили. –
Някаква ръка ми пак подава
чаша скръб без капка милостиня. –

Устните ми тя ще ороси.
Черен мрак душата завладява
в царството на нощната пустиня!

Превод от чешки: Жоржета Чолакова